

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. СПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ ЯК ПРЕДМЕТНА РЕТРО-СПЕКТИВА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Сутнісні історичні корені екологічного права в Україні	6
1.2. Різновидна характеристика екологічних прав громадян	9
1.3. Воєнний екоцид як критеріальна небезпека в історії екологічного права України	14
<i>Контрольні запитання</i>	17
<i>Теми рефератів</i>	17

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

2.1. Методи та функції системи державного екологічного управління	18
2.2. Концептуальна модель екологічної безпеки у контексті екологічного права	25
2.2.1. Правовий зміст екологічної безпеки	25
2.2.2. Концептуально-історична особливість радіохімічного середовища в екологічному праві	35
2.3. Правовий метод лісокористування під час воєнного стану в Україні	51
2.4. Правовий інструмент використання тваринного світу	65
2.5. Природно-заповідний фонд України як об'єкт режиму правової охорони та використання	84
2.6. Рекреаційні, курортні і лікувально-оздоровчі зони як об'єкти воєнно-правового режиму охорони	97
<i>Контрольні запитання</i>	108
<i>Теми рефератів</i>	109

РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ У ВОЄННИХ ПРАКТИКАХ

3.1. Природний ресурс та людський потенціал довкілля як золотий фонд української нації	110
--	-----

3.2. Кіберконтррозвідка як превентивна система державного моніторинг-контролю та координації щодо недопущення воєнного екоциду в повоєнній Україні.....	121
3.3. Космічна гіперспектральність щодо недопущення воєнного екоциду.....	128
3.4. Шляхи протидії воєнному екоциду щодо здоров'я людини: забруднення ґрунтів унаслідок війни як зміна органічно-мінерального тіла	164
3.5. Міжнародна відповідальність за екологічні правопорушення	171
<i>Контрольні запитання.....</i>	183
<i>Теми рефератів</i>	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184

ПЕРЕДМОВА

За умов повномасштабного вторгнення російського агресора на нашу рідну землю екологічне право України є надто актуальним, в якому важливим критерієм постає воєнний екоцид та заходи протидії. Саме за таких воєнних обставин має бути в повоєнній Україні нове створення ефективно діючої нормативно-правової бази в сфері екологічного середовища.

Адже Конституція України заклала фундаментальні принципи діяльності держави, цілеспрямовані на стимулювання охорони довкілля, якісного природокористування та утвердження екологічної безпеки. Історично відповідно до ст.16 Конституції України від 28 червня 1996 року забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язковим для держави. Тим більше, в результаті бомбового, снарядного та ракетного ударів з боку російського агресора відбулися певні мінерально-органічні зміни природного ґрунту, що впливають на її родючість, що потребує подальшого наукового дослідження в цьому напрямку. Таке знесилене довкілля дуже тяжко переносить на собі наслідки воєнного екоциду.

Вихід із даної проблематики — це якісне зростання рівня екологічної правосвідомості, а також належний рівень екологічної освіти та культури, що є вимогою національного законодавства. Адже право громадян на освіту, в тому числі еколого-правову, закріплено Конституцією України, законодавством України про освіту, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими нормативно-правовими актами.

За сприяння значної кількості авторських досліджень варто завдячити фізичному терапевту, енерготерапевту, клінічному психологу Марциновській Злоті Володимирівні за її професіоналізм, сумлінну та невтомну медичну допомогу під час війни в Україні.

Від авторів

РОЗДІЛ 1. СПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ ЯК ПРЕДМЕТНА РЕТРОСПЕКТИВА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Сутнісні історичні корені екологічного права в Україні

Екологічне право незалежної України розвивалося на базі юридичних наук з екологічного права. Це, перш за все, завдяки теоретичним розробкам Ю.С. Шемшученка, В.Л. Мунтяна, С.М. Кравченко, В.І. Андрейцева, В.К. Попова, Н.Р. Малишевої, АП. Гетьмана, а також науково-теоретичних поглядів кращих представників вітчизняної школи екологічного права — О.С. Колбасова, В.В. Петрова, М.М. Бринчука, М.М. Сторожова, С.Б. Байсалова та інших [52, с.46].

В еколого-правовій літературі немає єдності думок щодо визначення сутності екологічного права, при цьому спектр по даному питанню досить широкий і охоплює думки як про різну природу екологічного права як галузі права (самостійної або комплексної), так і про повну відсутність даної галузі права як такої.

Самостійність галузі екологічного законодавства ставилася та ставиться під сумнів українськими вченими. Так, у науковій роботі 1976 року Ю.С. Шемшученко відзначив: «лише в юридичній літературі складається думка про самостійність охорони навколишнього середовища згідно законодавства, проте ця думка ще цілісно не отримала належного теоретичного розвитку» [117, с.192].

У сучасний період дослідниця О. Плотнікова (1997 р.) ставить під сумнів існування екологічного законодавства як галузі. Вона зазначає: «екологічне законодавство не варто вважати галуззю законодавства. Право природи поширюється на неосяжну різноманітність об'єктів, що вимагає різних форм і методів їх захисту. Це не може бути обмежене потенціалом якоїсь однієї галузі законодавства. Якщо галузь екологічного права — це те, що реально існує, то наявність галузі екологічного законодавства викликає заперечення» [76, с.49].

На нашу думку, залишається не зовсім незрозумілим погляди О. Плотнікової, яка визнає існування галузі екологічного права і ставить під сумнів існування галузі екологічного законодавства, адже

ми погоджуємося з вищезазначеним висловленням Ю.С. Шемшученка, що «система законодавства є похідним явищем від системи права».

Необхідно підкреслити, що в Україні відносини з приводу охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки регулюються нормами не однієї і не декількох галузей права. Їх врегулювання здійснюється за допомогою норм адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, фінансового, земельного, водного, гірничого, лісового й інших галузей чи підгалузей права. Це свідчить про те, що екологічне право є комплексною галуззю права, яка сформована на основі інтеграції норм декількох галузей права чи її частин (правових норм).

Термін «екологічне право» використовується у різних аспектах (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Аспекти екологічного права

Будь-яка галузь права являє собою уособлену сукупність норм, спрямованих на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин [67, с.46]. Екологічне право як галузь права — це сукупність встановлених державою правових норм, що регулюють відносини з приводу охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Проблеми пов'язані з охороною довкілля, раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки людей ставлять перед юридичною наукою питання, вирішення яких сприятиме розвитку нових напрямів, подальшим дослідженням. Незважаючи на те, що еколого-правова наука є

молодою та знаходиться в стадії формування у її активі має місце значна кількість фундаментальних робіт. Наприклад, у сучасний період України за спеціальністю 12.00.06 — земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право було захищено дисертаційні роботи з наступними темами: «Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни» (Тихий П.В., 2000 р.); «Правове регулювання використання та охорони надр» (Шемяков О.П., 2003 р.); «Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян» (Решетник Л.П., 2005 р.); «Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні» (Шершун С.М., 2005 р.) та ін. Крім того, проблеми екології науковці-правознавці намагаються вирішити не лише шляхом удосконалення норм екологічного, а й — адміністративного, кримінальної та іншого законодавства. Підтвердженням цього є такі дисертаційні дослідження як «Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення» (Куян І.А., 2001 р.), «Адміністративно-правові засоби охорони земельних відносин в Україні» (Мірошниченко О.С., 2005 р.), «Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності» (Рябець К.А., 2007 р.), «Кримінально-правова охорона лісу» (Сасов О.В., 2002 р.) тощо.

Юридична наука поділяється на окремі групи наук; загальнотеоретичні, історичні, галузеві, спеціальні.

Екологічне право вважається галузевою юридичною наукою, яка передбачає дослідження і аналіз еколого-правових норм, правовідносин та проблем, які виникають внаслідок недосконалості екологічного законодавства з метою його удосконалення.

Екологічне право України є важливою навчальною дисципліною в системі вищих навчальних закладів (юридичних та інших, в яких здійснюється підготовка фахівців екологічного спрямування). Воно має свій предмет, методи правового регулювання, принципи, систему, вчення про інститути та ін.

Екологічне право як навчальна дисципліна вивчає положення екологічного права як галузі права та юридичної науки.

1.2. Різновидна характеристика екологічних прав громадян

У цьому контексті варто зауважити, що навколишнє природне середовище і природні ресурси — це невід’ємна умова життєдіяльності будь-якої людини, суспільства в цілому. Якість навколишнього природного середовища, зокрема природних ресурсів, впливає на найдорожче, що є у людини — на здоров’я, а в державі — на стан розвитку економіки [100, с.25]. Пряма залежність стану здоров’я та тривалості життя громадян від своєчасної та ефективної реалізації екологічних прав є незаперечною.

Екологічні права громадян — це визнана міжнародним співтовариством та закріплена в юридичних нормах національного законодавства можливість певної поведінки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Конституція України в ст. 50 визначає основні екологічні права громадян (рис. 1.2).

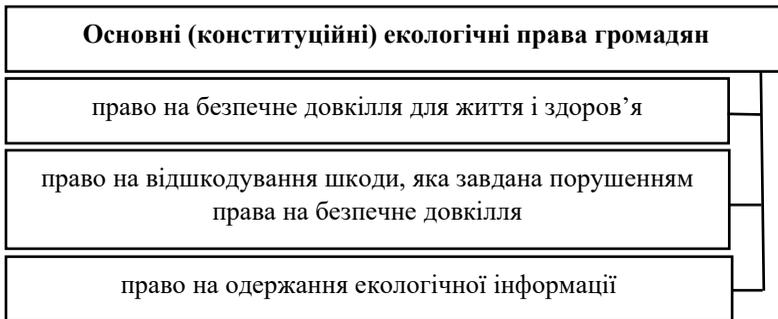

Рис. 1.2. Основні (конституційні) екологічні права громадян

Розвиток інституту екологічних прав почався з формування права людини на безпечне довкілля. Вперше в історії правової науки ця тема була досліджена на монографічному рівні О.С. Колбасовим (1976 р.). Він, розглядаючи право людини на безпечний стан довкілля, зазначив, що це право не знайшло «еще достаточно полного позитивного правового закрепления ни в международно-правовых документах, ни в законодательстве отдельных стран» [49, с.81].

Документом, який заклав основи сучасного інституту екологічних прав. Колбасов О.С. визначив Декларацію ООН про права людини [22]. У ній знайшло своє відображення право людини на життя.

На міжнародному рівні проблема права людини на безпечне довкілля вперше була обговорена в процесі проведення Стокгольмської конференції ООН 1972 року [50], результатом якої стала прийнята 16 червня Декларація з навколишнього середовища [17]. У ній знайшло закріплено наступне положення: «Людина має право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести достойне та процвітаюче життя, та несе відповідальність за охорону і покращення навколишнього середовища на благо нинішнього і майбутніх поколінь». Колбасов О.С. назвав зазначену Декларацію другим за значущістю документом для розвитку інституту екологічних прав.

Право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля — одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини та громадянина, що зачіпає основи життєдіяльності, що пов'язані з підтримкою нормальних екологічних, економічних і естетичних умов життя. Саме тому зазначене право закріплене не лише в ст. 50 Конституції України, а й ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [35] та ст. 293 Цивільного кодексу України [114]. У ст. 293 Цивільного кодексу України зазначено, що фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення. Діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля, є незаконною. Кожен має право вимагати притінення такої діяльності. Діяльність фізичної та юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Фізична особа має право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту), а також на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо.

Право на безпечне навколишнє природне середовище є невіддільним від сутності людини. Розуміння і розгляд цього права з природно правових позицій характеризуються його універсальністю. Формування права на безпечне довкілля як вихідної, основної ідеї виражає зміст, основну мету екологічного права.